

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2001 m. lapkričio 24 d.

Nr. 228 (42)

Saturday supplement November 24, 2001

No. 228 (42)

Kad sulauktum pavasario, verta
pragyventi žiemą...

Šimun Šito Ćorić

Sveikinimai iš Lietuvos

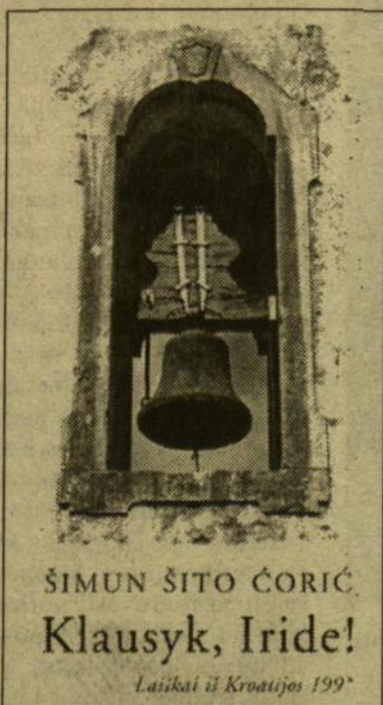
Laiks nuo laiko nesiliauju stebėdamasis Thomo Manno įpročiais ir galimybėmis. Kiekvieną dieną, tiksliai nustatytomis valandomis, jis paprasčiausiai užsidarydavo savo kambaryje ir parašydavo jau iš anksto nustatytą puslapių skaičių. O manyje jau du, tris mėnesius tūno ryškūs lietuviškų dienų ir naktų prisiminimai, prieš akis regiu ledynmečio suformuotas kalvas ir ežerus, dar iki šiol sklinda senose vienkiniuose gyvenančių malonių žmonių šiluma; ir galbūt dėl to, kad buvau maždaug Švedijos lygmenyje, jaučiausi lyg sapnuodamas, tarsi būčiau svečiavęsis ir pas tos šalies draugus... Ir tik pastarosiomis dienomis išsivadau iš kasdienių rūpesčių taip pat ir tolimų ir artimesnių išvykų, prisėdau prie balto popieriaus lapo bei tuščio ekrano, kuriam jau seniai buvo parašytas sulietuvintas pavadinimas.

Klausyk, Iride!

Varšuvoje, belaukiant kito skrydžio, susitikau su keletu brangių žmonių, o tada skubėjau į Vilniaus lėktuvą, galvodamas, kad rašytojas, kurio knyga išverčiama ir išleidžiama kokia nors užsienio kalba lyg ir visiškai nėra niekuo nusipelnęs, nėra idėjas į ją jokio savo įnašo. Tuomet apie tą rinkinį labiausiai sukinėjasi atrinkėjai, recenzantai, vertėjai, kompiuterių specialistai, dizaineriai, leidėjai, reklamotojai, platintojai, kritikai, o tik tada, kaip ir visur, tam tikra prasme, jis pasiekia skaitytojų gretas.

Išvykti į tokį renginį lyg i muge, kurioje pristatoma tavo knyga, visiškai bėgėjis ir nerūpestingas, lyg tai niekaip nebūtų susiję su tavim, bet visgi po svetimu dangumi jauti svaiginantį priverstinio buvimo nerūpestingumą. Nors tai buvo jau ketvirtas rinkinys *Klausyk, Iride* vertimas, aš buvau susijaudinęs labiau, nei tada, kai išėjo vertimas į vokiečių ar anglų kalbas.

Mane ypatingai nudžiugino, kai pamaciau, kad į pristatymą atvyko ir mano gera pažįstama Galina Bauzytė-Cepinskienė, buvusi Lietuvos PEN-o prezidentė, o ir dabartinis jo prezidentas, literatūros kritikas Almantas Samalavičius, kuris šalia „Tyto Albo“ leidyklos direktorės Lolitos Varanavičienės ir taip buvo pagrindiniu knygos pristatytoju. Žymus aktorius Petras Venslovas savą norą ėmėsi išraiškingai skaityti keletą ištraukų iš knygos *Klausyk, Iride*. Vaida Kelerienė, profesionali fotografė ir vertėja, taip pat nusipelnė daug pagyrų už knygos vertimą iš anglų į lietuvių kalbą. Viso pristatymo metu maloni vertėja Aušra Simanavičiūtė man į ausį vertė iš lietuvių į anglų kalbą. Pabaigoje visiškai netikėtai prisistatė Nadijai Neporožniai ir Mirjanai Bračko, susidariau įspūdį, kad Lie-

ŠIMUN ŠITO ĆORIĆ

Klausyk, Iride!

Laiskai iš Kroatijos 199*

tuvoje kultūrinuose renginiuose aktyviau dalyvauja moterys nei vyrai. O gal tai tiesiog šiame renginyje susidarė toks įspūdis? O ir pats knygos pavadinimas yra moteriškas vardas?! Ir kaip galiu nesistebėti, žinodamas, kad Nadija, būdama ukrainiečių kilmės, be klaidų ir be akcento kalbą kroatiskai. Neįsivaizduojamai puikiai pažįsta Kroatiją, rašo ir spausdina straipsnius apie lietuvių ir kroatų literatūrą kroatų ir lietuvių kalbomis (man padovanojo savo vertingų straipsnių kopijas, net iš *Kroatisko žodžio* (Hrvatsko slovo). Ypatinai šiltai mini Dubrovníką, mieliai prisimena daugelį artimų draugų ir gerų pažįstamų, ne tik iš literatūrinio akirato, bet ir pavyzdžiui tokius kaip Luka Paljetak arba Mladeną Kuzmanovičių. Mirjana dėsto Vilniaus universitete kroatų kalbą ir ji čia yra laikinai, nes yra „mūsiškė“, kilusi iš Ivaneco miesto. Man ji pasakė, kad buvo numatyta pakviesti mane kaip svečią į Universitetą, kad ateitčiau į susitikimą bei paskaitą su studentais ir kad pamatytiau Slavistikos katedrą. Pirmą dieną mes taip ir padarėme. Kaip man pasirodė, tai buvo didelis malonumas mums visiems. Po pristatymo prie manęs priejo atstovas iš vienos garsiausių Lietuvoje turistinių agentūrų ir padovanojo puikiai išleistą turistinį leidinį „Novaturas“. Jame septyniuose pirmuosiuose puslapiuose kaip pagrindinis kelioninis maršrutas Lietuvos turistams yra pristatoma Kroatija. Ir tik tuomet Graikija, Maljorka ir Egiptas.

Po visų šių ir kitų įvykių bei suorganizuotų susitikimų aš pradėjau domėtis leidykla „Tyto Alba“, išleidusia mano knygos vertimą. Ši leidykla, atrinkdama tekstus, kuriuos leidžia, siekia būti originalia ir išsiskirti iš kitų; kiekvienais metais vidutiniškai išleidžia apie 50 knygų; joje dirba dvylika žmonių, o knygos paravinėjamos visoje šalyje, kurią kaina yra apie du dolerius, kurios yra vis tiek per mažos pagal vidutinį šalies atlyginimą.

Paskutiniai pagonys
Europoje

Ši šiaurėje esanti šalis man buvo visiškai nauja, kaip ir jos žmonės, neskaitant penkių, šešių Lietuvos rašytojų ir menininkų, su kuriais palaikau gaudesnius ryšius. O ir šios šalies istorija bei grožis, jos Scilės ir Charibdės, ne tikrai neatsilieka nuo kitų šalių, bet daugeliu atžvilgių yra unikali ir originalios. Lietuviai yra viena seniausiai atsikrausčiusių indoeuropiečių tautų, įsikūrusių daugiau nei prieš keturis tūkstančius metų ir vienintelė iš kitų Baltijos tautų, sugebėjusių XIII amžiuje suvienyti savarakišką valstybę. Nepaisant to, kad tam tikruose dalykuose ji buvo pirmoji, kituose ji liko „paskutiniąją“ Europoje: lietuviai liko paskutiniais pagoniais Europoje ir priėmė krikščionybę tik XIV-XV amžiuje. Džiugu, kad tuometinė bažnyčia buvo ganėtinai parikianti archaiskai mitologijai, senajai folklorinei kultūrai ir pagoniškam palikimui, kuris iki šių dienų atsispindi tautos kultūroje ir gyvenimo būde. Šioje žemėje nerasi nė vieno puoštas kokia nors anų laikų pagoniška arba lietuviška tautine ornamentika.

Pasaulio keliautojai ir tyrinėtojai šimtmečių eigoje likdavo apstulbę iš nuostabos dėl neapsakomos daugybės kryžių, aptinkamų toje neakmeningoje šalyje. Dėl to labai nustebau, kad svetingas šeiminkas Raimondas su savo vesta stebuklingo miško apsuptyje sodyboje prieš vidurnaktį mane pradėjo įtikinėti, kad jis yra vienas paskutiniųjų pagonių ir ta proga man padovanodamas paties meniškai padarytą pagonišką — krikščionišką kryžių. Tai man priminė, kad 70-tųjų metų viduryje buvau Hercegovinoje, Konjice vienas dvasingas senas itikinėjo, kad su juo miršta paskutinis bogumilas.

Gaila, kad neturėjau laiko nuvykti į kitą šios šalies pusę prie netoli Zarasų esančio keistojo Stelmužės ažuolo. Tai tūkstančių metų senumo medinis stebuklas, seniausias natūralus paminklas Lietuvoje. Po juo ir aplink jį tuose kraštuose buvo pagonių šventyklų ir apeigų susitikimų centrai. Tikriausiai didelių ir mažesnių vienkinių gatvių kryžkelėse tave gėrėdžiškai stebi nežinomi vaiduokliai ir garsūs šventieji. O kiek tik užmatau aplinkui persismelkusi lietuviška istorija, kuri yra ir šlovė, ir aplėta krauju, nors ir priekį žingsniuoją truputį pavargusių žingsnių, bet nenuilstanti kaip ir Lietuvos upė Nemunas, nešanti šimtą aštuoniasdešimties intakų vandenį iki pat Kuršių marių. Lietuva pirmą kartą neteko nepriklausomybės XVIII amžiaus pabaigoje, kai Rusija, Prūsija ir Austrija tarpusavyje pasidalino Lietuvos-Lenkijos karalystę. Tai buvo ver-

gystės, krauju persunkti nuvalšinti metai, kai buvo uždrausta lietuvių kalba ir lotyniškieji rašmenys, knygos leidžiamos tik užsienyje, galiausiai oficialiai atsirado knygnešio profesija, kurios ėmėsi entuziastai žmonės, kurie slapčia reguliariai pernešdavo per sieną knygas ir jas platino vietiniams gyventojams. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje vieni iš nedaugelio sugebėję atsiplėšti nuo raudonosios Rusijos ir išsikvoti nepriklausomybę, bet už tai prieš pat Antrąjį pasaulinį karą buvo Stalino pavergti. Šio karo metu ir pokario laikotarpiu Lietuva neteko trečdalis gyventojų, o apie 400,000 buvo ištremti į Sibirą. Bet visgi sulaukė 1990 kovo ir paskelbė nepriklausomybę. Nepaisant to, Vakarai delsė mėnesiais stebėdami 1991-ųjų sausio 13 kruviną rusų terorą, Medininkų žudynes, — ir tik tada pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Svarstau, kaip apie šias rusų komunistų piktadarybes, lietuvių kančias ir Vakarų interesus dabar rašytų F. Dostojevskis neprilygstamai atskleidęs tamsiąsias žmogaus pušes. Jo mama buvo lietuvė ir būtent ji visoje šeimoje turėjo didžiausią įtaką anksti subrandusiam sūniui; kaip ir kriticismo pradininkas I. Kantas, kurio giminė yra kilusi iš Lietuvos. Man yra žinoma, kad pasaulinio garso semiotikas ir lietuviškos mitologijos tyrinėtojas Algirdas J. Greimas tvirtino, jog tautinė jo gimtinės kultūra visų pirma susideda iš jos vaizduotės, sąmoningumo ir jos atminties... Taigi, svarbiausias dalykas žmonių tarpusavio bendravime yra ženklai, todėl semiotika, kuri nagrinėja visuotinę ženklų sistemą, tyrinėja tai, iš ko susideda komunikacija; pradedant kalba, judesiais, apsirangimo būdu, mitais ir ritualais, baigiant įvairiais žaidimais bei visomis kitomis kūrybos išraiškos galiomis.

Žmogus iš Prahos arba
neskanūs pietūs

Štai aš esu senoviniame lietuviškame Trakų miestelyje, juo gėriuosi, kuriame gyvena karaliai, žvejai ir ūkininkai. Ypatingą dėmesį patraukia didinga viduramžiška pilis, kurioje apsistodavo didikai, kurioje buvo susitelkę daugybė valstybinės svarbos įvykių. Niekur kitur neįsivaizduoju tokio šalto, bet beveik neįsivaizduoju ramaus vėjo dvelkimo. Šalia prie kranto pritvirtintų valtelėlių pastebėjau dvi mažas baidares, kurios tingiai plūduriavo toliėliau ežere. Tuomet netikėtai šovė į galvą Praha. Užplūdo prisiminimai, kuriais staiga sugrįžau į su nieku nepalyginamą miestą, nors jau seniai man tenka užklysti įvairiuose mūsų mažosios planetos kampeliuose. Tomis dienomis ir naktimis Pragę užplūdavo ištisos virtinės rašytojų, atvykusių iš atokiausių žinomų ir nežinomų pasaulio kraštų, įskaitant ir vietinį rašytoją Václavą Havelą, su kuriuo turėjome galimybę susitikti bei pabūti bendro draugijoj džiazo klube, o kai jau naktį gerai įsilinksminomė, patraukėme į vieną seną aludę. Neužmiršiu to vakaro, kai žymiausias kroatų lite-

ratūros vertėjas į čekų kalbą, kilęs iš mūsų kraštų, kažkokiame dūmų persismelkusiam bare gynė Kroatiją.

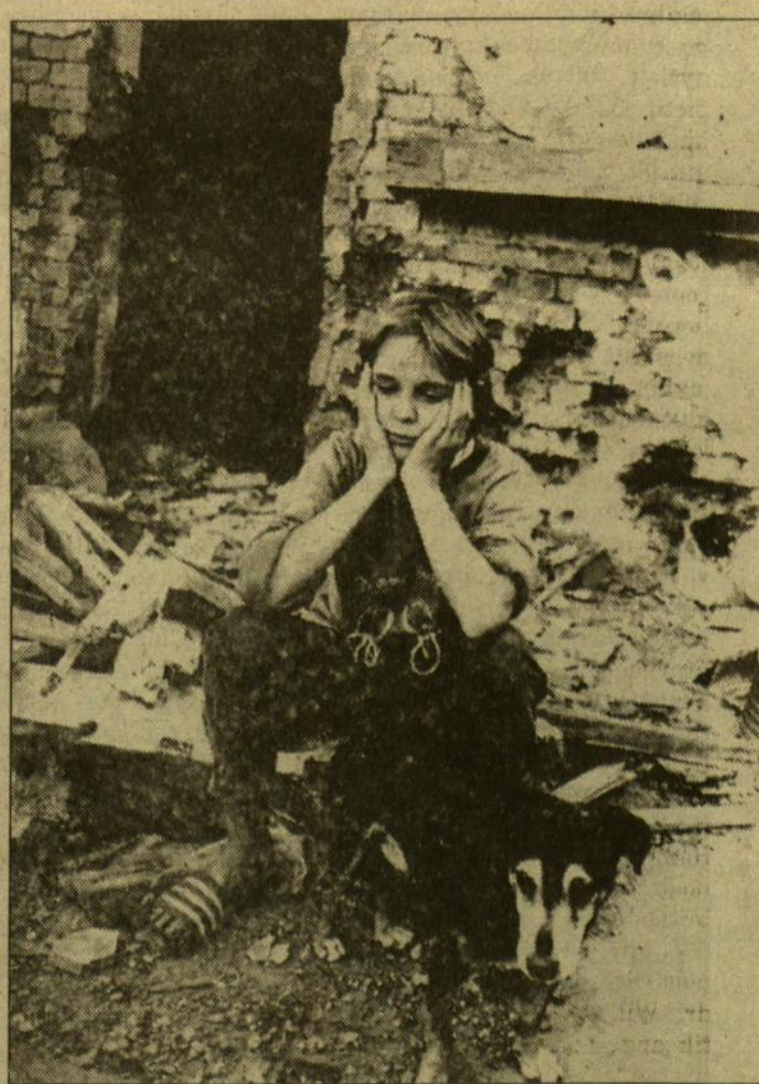
Bet dabar norėčiau palikti nušalyje prisiminimus apie tą draugiją ir vaizduotę persisverius per Karlo tilto turėklą link geltonkasės Vlatvės upės šalia Šv. Jono Nepomuko memorialinės lentos, nes būtent čia prasideda mano pasakojimas. Šv. Jonas garbingai gyvenė šiame mieste, kol mirė kankinio mirtimi. Nuo XV amžiaus pradėjo nepaliaujamą kelionę aplink pasaulį. Tais laikais Prahos ir Padovos studentas, vėliau teologijos ir teisės daktaras, išsikyrė savo išsimokslinimu, drąsa ir ypatingais prakalbos sugebėjimais, tad greitai tapo populiariausiu bažnyčios žmogumi ne tik Prahoje, bet ir visoje šalyje.

Arkivyskupas jį paskyrė savo kanceliarijos raštininku, o ir nenusipėjamas karalius Vencelas vis dažniau jį samdydavo savo dvare. Taip šv. Jonas tapo asmeniniu karaliaus patarėju ir nuodėmklausiu. Kai tarp prispaustos tautos ir negailestingo karaliaus įsivyravo įtampa, karalius pyktis neatlydo, matant, kaip Jonas užstodavo prastuomene. O kai Jonas viešai užtarė karaliaus virėją, kuris užsitraukė karaliaus nemalonę, jo nuomone, dėl „neskanų pietų“, įpykęs karalius uždarė Joną į belangę, kur jį gyvą degino, reikalaujamas, kad jam atskleistų tai, ką girdėjo per karalienės išpažintį.

Neišgirdęs pratariant nė žodžio, įsakė, kad apdegusį jo kūną viltų Prahos gatvėmis iki Karlo tilto ir įmestų į upę. Visas miestas dalyvavo jo laidotuviuose, įvykusiose Šv. Vito katedroje.

Nuo tada iki šių dienų ant daugelio tiltų randame šv. Jono Nepomuko skulptūrą, kurioje paprastai vaizduojamas su penkiomis žvaigždėmis virš galvos, su kryžiumi ir palmės šakele rankoje, kartais priklaustu prie lūpų parodomuoju pirštu. Tokios skulptūros randamos nuo Austrijos pakties iki patį šiauriausiu vietovių. Jį vadina tiltų šventuoju, plaustininku, jūreivių ir malūnininkų globėju bei nuodėmklausiu ir labiausiai kviečiasi jo pagalbos norint apsaugoti nuo pavydo ir šmeižto. Prisiminimai grįžau į Pragę dėl to, kad Trakų pagrindinėje aikštėje pastebėjau Šv. Jono koplyčią bei skulptūrą. Jis ir iki čia atkeliavo. Anot rašytinių šaltinių, statulą kaip dekingumo ženklą pastatė kažkoks Maricjanas, kuris šaukdamasis šventosios pagalbos išplaukė nenuskendęs ežere.

Nuo tada jis ir tapo šio istorinio miesto ir stulbinančios vietovės globėju. Kažkas man pasakojo, kaip Stalino laikais naujosios rusų valdžios atstovai uždarė koplyčią, o šv. Jono statulą kažkur išmetė. Po to vieną rytą pasigirdo policijos viršilos žarnos dejonės. Ji matė, kaip vandens vilnys į krantą išmetė jos paskendusio sūnaus kūną. Jis labiausiai buvo pasižymėjęs niokojant koplytėlę. Ir kai rytą ežeras apsitraukė ledu, o vėjas ėmė kaip niekur nieko švilpti ir vaitoti, visiems pasidarė aiš-

Iliustracija iš knygos *Klausyk, Iride!*

ku, kad vis dar pildosi legendos žodžiai, kad ežeras neužšąla tol, kol negauna „galvos“, kol į jo dugną neįtraukiamas koks nors žmogus. Taip tikrai atsitikimu pratešiamas legendos apie Galvės ežero gyvavimą. Be to, kažkoks tenykštis žvejas ežere radęs plūduriuojančią statulą, saugiai ją paslėpė. Ir kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, aišku, kad koplytėlę sugrąžino į buvusią aikštės vietą. Ir, kaip matau, su gėrėdžišku pasididžiavimu ji globoja mažytį miestelį. Stebėdamas pakrante raudonais lyg permatomais plaukais riste ant arklio jojančią jauną merginą, pažvelgiau į Sapiegų salą. Šalia dviejų ramiai irkluojančių žvejų, vieną akimirka salos pakrantėje pastebėjau visus kilmingos šeimos narius, šimtmeciais ten palaidotus, kurie brangiais rūbais apsidabinę mums mosavo, kad priartėtume prie jų. Bet mes nuskubėjome toliau.

Pavasario balsai

Ir vėl per vėlai grįžome namo, o rytoj ryte vykstame į antrą pagal dydį miestą šalyje — Kauną. Kadangi iš ten į mano knygos pristatymą Vilniuje sugebėjo atvykti Lietuvos pranciškonų atstovas brolis Benediktas, tai ir man kelias nepasirodė per daug tolimas nuvykti į Kauną ir aplandamasis šventosios pagalbos išplaukė nenuskendęs ežere.

Nukelta į 4 psl.

Globalinė patirtis — tai ištisas didelis paribys

Tomas Venclova

Paribio žmogus — *Człowiek pogranicza* — tokį vardą 2001-aisiais Seinuose (Lenkija) veikiančias Meno bei kultūros fondas ir centras *Pogranicze* suteikė TOMUI VENCLOVAI.

Pirmąkart šis titulas 1999 m. buvo suteiktas lenkų poetui ir publicistui Jerzy'ui Ficowskiui. Titulas kas dveji metai suteikiamas asmeniui, kurio gyvenimiškoji pozicija ir veikla išreiškia toleranciją, supratingą požiūrį į kitų skirtin-gumą, drąsiai laužo stereotipus ir prietarus, tiesia tiltus tarp įvairių tautų ir religijų žmonių. Skaitytojų dėmesiui čia skelbiame Tomo Venclovos kalbą, pasakytą š.m. rugsėjo 1 d. Seinuose per nominacijos iškilmes.

Tomas Venclova.

2001 m. rugpjūčio 31-rugsėjo 2 dienomis Seinuose ir Vygniuose vyko konferencija, skirta T. Venclovos kūrybai ir veiklai aptarti. Joje dalyvavo rašytojai ir mokslininkai iš Lietuvos, Lenkijos, JAV, Prancūzijos, Švedijos, Rusijos.

Jau pora mėnesių gyvenu Pietų Sūduvoje, keliolika kilometrų nuo Lietuvos sienos. Šiame lenkui gana egzotiškame, bet lietuviui labai savaime krašte tarytum peržengiu laiko ribą, grįžtu į vaikystę — beveik kaip Prousto romane. Mano tėvas gimė netoliese, keturi kilometrai nuo Liubavo bažnytkaimio, jau Lietuvos pusėje. Tiesa, tais laikais nebuvo nei Lietuvos, nei Lenki-

jos pusės, nes nebuvo ir sienos. 1919 metais, kada Liubave laidojo mano senelį Tomą Venclovą (mirusį šiltine), siena tebebuvo nepastovi. Dėl šios Sūduvos dalies kovojo Lietuva ir Lenkija. Dvi valstybės, atkurdamos savo nepriklausomybę po ilgos okupacijos, dalijosi Abiejų Tautų Respublikos palikimą. Vyko atkaklus mušiai, kuriuose dalyvavo mano dėdė, jaunos lietuvių kariuomenės savanoris. Seinau su apylinkėmis ėjo iš rankų į rankas ar ne trylika sykių. Pagaliau virto lenkų valstybės dalimi, nors lietuvių čia yra autochtonai ir dažnoje vietovėje sudaro daugumą. Tarp abiejų šalių nusileido kažkas panašaus į geležinę uždangą. Čionykščiai lietuviai buvo visiškai izoliuoti nuo savo tautiečių kitoje sienos pusėje (beje, tas pat atsitiko lenkams Lietuvos pusėje). Tą laikmetį primena abiejų tautų kareivių kapai, taip pat skriaudų paveldas ir savitarpio pretenzijos, kurios, deja, nėra visai užgesusios net po aštuoniasdešimties metų.

Šešerių metų vaikas praleidau vasarą pas tėvo gimines netoli Liubavo. Slapstėmės su motina nuo vokiečių, tai ilga istorija. Atsimenu kraštovaizdą, tokį patį kaip čia: miškingas kalvas, gilūs slėniai, ežerus — visa tai labai skyrėsi nuo šiaurinės, lėkštos ir derlingos Sūduvos, nusidriekusi šios ligi Kauno. Atsimenu sodžių vardus — Reketiją, Trempiniai, Salaperaugis, Vištytis. Atsimenu Šešupę, prasidedančią anapus sienos, ir kamuolinius debesis, tokius pat abiejose pusėse, įveikiančius sieną be vargo. Nuo to meto jie nepasikeitė. Seina, tada, žinoma, egzistavo, nors abi šalys buvo nacių okupuotos: žydus žudė, lietuvius trėmė į Lietuvos pusę, lenkams irgi nebuvo saldu. Po karo, jau sovietiniais laikais, kelis kartus lankiausi Liubavo apylinkėse. Siena buvo aklinai uždaryta. Lenkijos pusė nepasiekama it Amerika arba Mėnulis. Vėliau sužinojau, kad

sieną sugebėdavo kirsti lietuvių partizanai pakeliui į Vakarų (keli žuvo jau Lenkijos teritorijoje). 1971 metais patekau Varšuvon ir nedelsdamas nuvažiauju į Seinus ir Punkską — beje, tai daryti teko slapčia. Radau čia labai įdomių žmonių. Tuo laikotarpiu ir vėliau per šią apylinkę vyko konspiraciniai mainai tarp Lietuvos ir emigracijos, beje, turėję išvirkščiąją pusę — baimę ir savitarpio įtarumą. Dar vėliau, sistemai žlugus, spyna nukrito, bet kirsti sieną buvo beveik taip pat sunku kaip ir anksčiau: ekonominio slėgio skirtumas tarp Rytų ir Vakarų, taip pat tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo toks didelis, jog atsirado neįtikėtinos eilės — kitų tokių nesu matęs niekad gyvenime jokioje pasaulio šalyje. Bet pasibaigė ir tai. Per pastaruosius du mėnesius kirsdavau slenkstį, kuris tiek metų atrodė neįveikiamas, daugmaž kas savaitę; blogiausiai atveju tai trukdavo gal dešimt minučių. Turbūt taip ir liks, nebent sienos perėjimo laikas sutrumpės ligi nulio.

Pietų Sūduva lietuviui yra maždaug tas pat, kas Vilniaus kraštas lenkui: vienas iš svarbiausių tautinės kultūros šaltinių. Jau dveji metai šalia Seinų bazilikos stovi paminklas Antanui Baranaukui — vyskupui, kuris buvo taip pat matematikas, kalbininkas ir iškilus lietuvių poetas, kartais lyginamas su Adomu Mickevičium. Seno vienuolyno celės šalia bazilikos yra man kažkuo panašios į Konrado celę, nes sergsti atminimą apie porą mūsų žymių rašytojų. Šiurpilio piliakalnyje tarp dviejų gražių ežerų kiek nustebe išgirdau, jog būtent vienas iš tų ežerų laikomas garsiausios lietuviškos legendos — Eglės žalčių karalienės — veiksmo vieta. Beje, lietuvių tautosaka ir papročiai šioje išsilaikė geriau negu pačioje Lietuvoje. Gal geriau išliko ir tradicinis lietuvių tipas: geras okininkas, santūrus žmogus, garsėjęs neregėtu užsispyrimu, kuris yra mūsų didžiausioji tautinė dorybė, drauge ir didžiausioji yda. Dešimt ar daugiau tūkstančių lietuvių Pietų Sūduvoje — tai tvirta, aktyvi mažuma, kuriai turbūt negresia nutautėjimas, ypač dabar, kada ji gali be didesnių kliūčių bendrauti su Lietuva. Be abejo, lietuvių gyvenimą sunkina ilgametė izoliacija ir dėl jos atsiradę kompleksai — čia ir lenkų pusė yra ne be kaltės. Gal lietuviai ne visada moka ramiai ir dalykiškai kalbėti apie savo problemas — o problemų jie visada turės, kaip ir kiekviena mažuma. Bet manau, kad jie to išmoks, o lenkų pusė išmoks atsižvelgti į jų poreikius, atmesdama įsisenėjusį priešiskumą. Neblogas pavyzdys čia kaip tik yra Baranauko paminklas. Jam priešintasi daug metų (nepaisant to, kad Baranaukas buvo polonofilas!); vis dėlto jis stovi ir didina Seinų garsą.

Kalbu apie lietuvius, nes esu lietuvis, bet suprantu, kad Sūduva — tai ne tik lietuvių ir lenkų pasienis. Tą kraštą kūrė daug etninių ir religinių grupių, pavyzdžiui, rusų sentikiai, žydai, gudai, o kadaise baltų gentis — jotvingiai. Ant ra vertus, senasis lietuvių pasienis nusidriekia toliau į va-

Poeto Adomo Mickevičiaus paminklas Vilniuje. A. Kerelio nuotr.

karus ir šiaurę — į Mozūrų ir Karaliaučiaus arba Kaliningrado pusę. Kaip tik Karaliaučiuje lietuvių susipažino su Gutenbergo išradimu. Keliasdešimt kilometrų nuo Seinų — vokiečių, o dabar rusų pusėje — gyveno ir mirė Kristijonas Donelaitis, žymiausias XVIII amžiaus, o gal ir visų laikų lietuvių poetas. Kada Muravjovas Korikas ir jo darbai tęsėjai uždraudė lietuvių spaudą lotyniškoju raidynu, iš Rytprūsijų į Lietuvą keliadešimt metų plaukė konspiracinė literatūra, labai primenantį komunistinio laikotarpio savilaidą. Ji išauklėjo porą kartų, kurios nulėmė Lietuvos likimą. Prūsų lietuvių pasieje veikė tos nelegalios spaudos redaktoriai bei knygnešiai: vienam iš jų pastatytas paminklas Lenkijos teritorijoje, netoli Punksko. Tą laiką atminimas yra lietuviškosios tapatybės dalis, netgi viena iš svarbiausiųjų. Dabartinėje Kaliningrado srityje daug dešimtmečių stengiasi jį ištrinti — beje, kaip ir visą to krašto praeities bei jo nekasdieniškos civilizacijos atminimą. Tada keičiasi, nors labai lėtai: pastaroju metu Kaliningrade susitinku žmonių, suvokiančių, jog to anklavo istorija nepasideda nuo Stalino ir juo nesibaigia. Šiaip ar taip, šiandien negaliu nutylėti ir tų apylinkių — artimos Sūduvai Mažosios Lietuvos.

Tarsi imuosi atstovauti visai tai pasienio juostai, kuri esmingai paveikė mano tautos, beje, ir kelių gretimų tautų istoriją. Bet nesijaučiu turįs tam kokią ypatingą teisę. Esu šiandien sumišęs ir sutrikęs, nes nemanau, kad būčiau vertas Paribio žmogaus garbingo titulo. Man iš viso mielesnis privatus eilių gamintojo bei filologo likimas negu veikimas viešumoje. Bet taip jau atsitiko, kad paribyje esu buvęs daug kartų, gal ir visada, ir dažnai toje kitoje pusėje, kurią daugelis laiko blogąja.

Turiu galvoje ne tik vaikiškus Sūduvos atsiminimus. Gimiau Klaipėdoje, kuri tam tikra prasme yra Karaliaučiaus apylinkių tęsinys, svarbiausiąją savo gyvenimo dalį praleidau Vilniuje — o Vilniaus kraštas, kaip jau sakiau, su

Sūduva turi daug bendra. Visos tos vietos yra paribiai, ten visada egzistavo kalbų ir tikėjimų mišinys, amalgamos, kurios lėmė ir tebelemia jų savitumą. Iš Vilniaus išvykau į Rusiją, paskui lankiausi Lenkijoje, pagaliau emigravau į Jungtines Valstijas. Kiekvieną sykį tai buvo slenkstis: keičiau savo gyvenimo kontekstą, kalbinę aplinką, drauge stengiausi išsaugoti ankstesnės patirties atminimą. Tada suteikdavo dvilypę ar net trilypę perspektyvą, leido vertinti vieną tradiciją kitos tradicijos atžvilgiu, vieną kalbą iš kitos kalbos pozicijų, o tai visada naudingas daiktas. Gal išmokau suprasti Kito požiūrį istoriniuose ginčuose — tai ne visada būdinga lietuviams (beje, ir lenkams). Paskui keliau po visą pasaulį, kitaip sakant, kirtau dešimtis ir šimtus sienų. Man tai reikšminga patirtis. Gal kaip tik todėl, kad nuo vaikystės žinojau: tai sunku ir draudžiama — o kas draudžiama, tas vilioja ir virsta iššūkiu.

Jurijus Lotmanas, kurį laiku savo mokytoju, sakydavo, kad tam tikros ribos arba slenkščio įveikimas yra tai, ką vadiname įvykiu, taigi mažiausia ir esminė bet kurio naratyvo grandimi. Žmogaus gyvenimas irgi yra naratyvas. Čia kalbama, be abejo, ne tik apie geografines ribas: taip pat apie socialines ir kitokias, apie ribas laike, pagaliau svarbiausiąją ribą tarp gyvenimo ir mirties. Ne per seniausiai perkirtome ypatingą ribą tarp totalitarinio ir post-totalitarinio pasaulio. Kai kurie iš mūsų padarė tai anksčiau negu kiti — pralenkė savo laiką, sukurdami laisvės saleles pasaulyje, kuriame dauguma buvo prisitaikiusi prie vergijos.

Manau, kad Paribio Centras, kurio šaknys slypi kaip tik tose laisvės salelėse, gali atlikti svarbų vaidmenį dabartiniame laisvame arba laisvėjantame pasaulyje. Globalinė dabartis — tai ištisas didelis paribys: buvimas jame vertia nuolat įveikti sienas, nepalaujamai grumtis su izoliacija. Tai nebūtinai yra vienojėsimas: ribos visada liks, nes tai suteikia pasauliui grožio, bet jos, tikėkimės, jau niekad

Šešėlio užslėptas didvyris

Vytautas Volertas

Vertai, ar tik atsitiktiniai, garsius vardus visada lydėjo pulkeliai kuklių, ištvermingų darbininkų. Jie vėliau tarsi sudarė pjedestalus, ant kurių garbingieji atsistojo. Štai amerikiečių generolas ir prezidentas George Washington. Gabus, ryžtingas, labai vertas tūkstančiai kitų žmonių, kurių milžiniškos aukos ir nuopelnai nemažomis dalimis nuplaukė šio generolo link. Mat, jis stovėjo priekyje. Lietuvos atveju, kapstantis iš virššimtmetinės caro bei pusamžinės komunistinės priespaudos, ne vienas istorijon išplaukė garbingumu pažymėtu luotu, nors tą luotą plukdė daugelis, vėliau pamirštų drąsuolių. Viešų nuopelnų klostai, užmesti ant kieno nors pečių, visada pridengia burius nuopelnais nepažymėtų, bet juos pelniusių darbininkų.

Reikia praskleisti klostą, slepiantį Antaną Macijauską, ryžtingą Lietuvos Tautinio atgimimo ir nepriklausomos valstybės darbininką, publicistą, leidėją, pirmąjį Lietuvos geležinkelio vadovą. Ką esame apie jį girdėję? Žinome Smetoną, Basanavičių, Valančių, Kudirką, kitus, — tai vis ideologiniai kovotojai, lietuviškosios samonės žadinotojai liaudyje, didvyriai, žinoma, ne kalavijų grūmėsi, bet žodžių ir veikla kariavę. Šalia jų ir su jais stengėsi darbuotis ir daug atlikti pulkai šiandien užmirštų.

Antanas Macijauskas, 26 metų jaunuolis, 1908 m. išleido „Lietuviškai-latviško krašto“ žemėlapi su lietuviškais pavadinimais. O lietuvių kalbos raštą caras draudė. Tai kaip atsirado lietuviški užrašai lotyniškais raidėmis? Nusikaltimas! Rusijos spaudos valdybos viršininkas, kunigaikštis M. Šachovskojus įsakė žemėlapi konfiskuoti ir sunaikinti. Tada A. Macijauskas padavė Rusijos spaudos valdybą į Aukščiausiąją Rusijos teismą. Šis mostas iš esmės buvo pasisakymas prieš lietuviškosios spaudos draudimą. Ir drąsus pasisakymas. Po kelerių metų trukusios bylos, kuriai A. Macijauskas paaukojo visą savo turtą, bylą laimėjo. Kunigaikštis Šachovskojus jam sumokėjo 600 rublių patirtų nuostolių. Sumokėjo kažkokiam berniukeliui.

Ar tai ne drąsus 26 metų jaunuolio mostas? Išleisti žemėlapi, kurį draudė Rusijos imperija, tada eiti į teismą su didžiąja caro galimybė, įrodinėti egzistuojančią potvarkio neteislingumą ir bylą laimėti... Šiame krašte tokiam jaunam amžiuje reikais (jei kas!) einame į teismą, net ir dėl neteisingo Jaltos konferencijos sprendimo, net ir su amerikiečių laikraščiu, kuris apšmeižia Lietuvą. Tokių įvykių yra buvę, bet į teismus neprie vergijos.

Manau, kad Paribio Centras, kurio šaknys slypi kaip tik tose laisvės salelėse, gali atlikti svarbų vaidmenį dabartiniame laisvame arba laisvėjantame pasaulyje. Globalinė dabartis — tai ištisas didelis paribys: buvimas jame vertia nuolat įveikti sienas, nepalaujamai grumtis su izoliacija. Tai nebūtinai yra vienojėsimas: ribos visada liks, nes tai suteikia pasauliui grožio, bet jos, tikėkimės, jau niekad

siveržėme A. Macijauskas buvo atkaklus kovotojas už nepriklausomą Lietuvos valstybę. Jo mostus iki šiandien mažai kas girdėjome, nors tie mostai buvo reikšmingi Lietuvos atgimimo pastangoms.

Bet ne tik šia keista byla jis paliko savo pėdsakus. A. Macijauskas yra parašęs ir išvertęs (slapyvardžiais) per 30 įvairios tematikos knygelių, prisidėjęs prie lietuviško laikraščio *Rygos garsas* įsteigimo. Po nepriklausomybės atgavimo bendradarbiavo Lietuvos periodikoje. Jis buvo inžinierius pragmatikas ir suprato, kad parengta knyga tol lieka bevertė, kol ji neišvysta pasaulio. Todėl, kai pagaliau 1904 m. buvo leistas lietuviškas raštas, A. Macijauskas, atsiskęs gerai apmokamo inžinieriaus darbo Rygos geležinkelio valdyboje, įsteigė knygynus Rygoje ir Kaune. Jis populiarino Vinco Kudirkos parašytą Lietuvos himną, šį veikalą dar 1906 m. išleidęs dideliu tiražu ir apie tą patį laiką 25,000 tiražu išspausdinęs *Biržiečių dainas*. A. Macijauskas darbavosi kaip filologas. Štai jo leidiniai: *Deutsch-litauische Uebungen*, *Rusiškai-lietuviškos pašnekelės*, *Technikos žodynelis*.

Jis nevengė ir politikos. 1905 m. buvo išrinktas delegatu į Didįjį Vilniaus Seimą, nepriklausomoje Lietuvoje 1918 m. jau buvo pirmasis Lietuvos geležinkelio vadovas. Tuo metu dalį geležinkelių dar valdė besitraukiantis vokiečių kariuomenė ir Macijauskui reikėjo su jais derėtis, ginčytis. 1922 m. Macijauskas perėjo į vidaus reikalų ministeriją vadovauti Lietuvos atstatymo įstaigai. Daugiau kaip 17 metų dirbo įvairių statybų vadovu, pvz., Petrašiūnų elektrinė, tiltas per Mūšą ir pan. Anksčiau su inž. Petru Vileišiu Vilniuje organizavo mechanikos dirbtuves.

Antanas Macijauskas, originalus lietuviškosios spaudos laisvės gynėjas, nepabūgęs rizikuoti nei savo finansais, nei ateitimi Rusijos imperijoje, gimė 1874 m. Pabiržės seniūnijoje, karališkų valstiečių šeimoje kaip dešimtasias vaikas. Inžineriją baigė Peterburgo technologijos institute, Pirmojo pasaulinio karo metu buvo mobilizuotas. Kaip inžinierių, nusiuntė į Uzbekistaną vadovauti medvilnės, aliejaus ir hidrokokpinės vatos gamykloms. Pasibaigus karui, su šeima bėgiais vargė, įvairiausiais keliais, vengiant bolševikų, do mėnesius keliau į Lietuvą. Grįžo jau 1918 m. ir tuojau pat įsijungė Lietuvos valstybės kurybon. Mirė 1950.03.28 Daumėnų kaime, kun. Juozo Drevinsko namuose.

Šiais metais, gegužės 13 d., Pabiržėje buvo atidengtas A. Macijauskui įspūdingas paminklas. Iškilimėse dalyvavo Vytautas Landsbergis tarp didelio būrio Kultūros ministerijos, Lietuvos žurnalistų sąjungos ir kitų institucijų atstovų. Jo sūnus Vytautas, gimęs 1914 m., tuo varginguoju keliu iš Uzbekistano keliavęs į Lietuvą, šiuo metu su šeima gyvena Filadelfijoje.

Daug buvo didžių patriotų, gabių ir energingų darbuotojų, uždengusių laiko šešėlius, nors vieną kitą tie šešėliai leidžia vėliau atpažinti.

Vysk. Antano Baranauko paminklas Seinuose. V. Kučo nuotr.

Centrinis lietuvių komitetas Vilniuje 1915 m. Dr. Jonas Basanavičius — antrasis iš dešinės.

Jo dievaitė buvo Lietuva

Sueina 150 metų nuo lietuvių tautos patriarcho, didžiojo aušrininko Jono Basanavičiaus gimimo.

Jonas Basanavičius gimė 1851 m. lapkričio 23 d. Ozkabalio kaime, Bartininkų valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje, turtingų ūkininkų šeimoje. Tėvai buvo išsilavinę, dievobaimingi, gerbiami ir teisingi žmonės. Gražios ir poetiškos gimtųjų Ozkabalio apylinkės, tėvų pasakojimai, padavimai ir sakmės apie garbingus Lietuvos praeities laikus tapo jautriam vaikui darė didžiulę įtaką, ugdė meilę tėvynei. Pasimokęs pas „daraktorių“ ir Lukšių pradinėje mokykloje, gabus ir smalsus jaunuolis 1866 m. pradėjo mokytis Marijampolės gimnazijoje, kuria 1873 m. baigė sidabro medaliu. Tais pačiais metais įstojo į Maskvos universiteto Istorijos-filosofijos fakultetą, o kitų metų rudenį pradėjo studijas Medicinos fakultete. 1879 m. Jonas Basanavičius tapo diplomuotu gydytoju. Pakviestas dirbti Bulgarijoje, 1880 m. sausio mėn. išvyko į savo pirmąją paskyrimo vietą ir pradėjo dirbti Lomo ligoninės direktoriumi ir apygardos gydytoju. 1882-1884 m. kaip gydytojas tobulinosi Vienoje ir Prahoje, kur susipažino su savo būsimąja žmona Gabriele Eleonora Mohl ir 1884 m. vedė. Grįžęs į Bulgariją, 1884-1885 m. dirbo gydytoju Eleonoje, 1885-1892 m. — vėl Lome. 1889 metais mirė žmona. 1892-1895 m. dr. J. Basanavičius dirbo Varneje. 1894 metų pabaigoje paskirtas Bulgarijos kunigaikščio Ferdinando rūmų gydytoju. 1891 m. Jonui Basanavičiui suteikta Bulgarijos pilietybė, 1892 m. buvo apdovanotas Bulgarijos nacionaliniu ordinu „Už pilietinius nuopelnus“. 1905 metais, išgyvenęs Bulgarijoje 25 metus, dr. J. Basanavičius grįžo į tėvynę ir apsigyveno Vilniuje, kur ir mirė 1927 m. vasario 16 d.

Kultūrinę, politinę ir visuomeninę veiklą J. Basanavičius pradėjo dar studijuodamas Maskvos universitete. Pradėjęs dirbti Bulgarijoje, nedelsdamas ėmė rūpintis lietuvių reikalais. Dr. J. Basanavičius palaikė ryšius su lietuvišiais inteligentais, kovojo už lietuviškos spaudos draudimo panaikinimą, už lietuvių tautos teises. Rašė straipsnius ir Mažosioje Lietuvoje leidžiamus lietuvių laikraščius „Lietuvišką Ceitungą“ ir „Naująjį Keleivį“, susirašinėjo su dr. J. Sauerweinu dėl „Lietuvių mokslo draugystės“ steigimo, o su A. Višteliu ir J. Mikšu — dėl lietuviško laikraščio leidimo.

1883 metais Ragainėje išėjo pirmasis Didžiąjį Lietuvai skirtas lietuvių periodinis leidinys lotynišku raidynu ir pirmasis tautinio išsivadavimo laikraštis *Aušra*. Jos pirmojo numerio leidėju pasirašė dr. J. Basanavičius, jis buvo ir kelių pirmųjų numerių redaktorius. Pirmajame *Aušros* numeryje išspausdintą prakalbą dr. J. Basanavičius užbaigė žodžiais: „Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties tamsybė, o kad taip prašvistų ir Lietuvos dvasia“. *Aušros* pasirodymas buvo pirmasis tautinio lietuvių atgimimo spindulys.

1905 m., grįžęs į Vilnių, dr. J. Basanavičius iš karto ėmėsi plačios visuomeninės veiklos. Buvo vienas Lietuvių suvažiavimo — Didžiojo Vilniaus Seimo (1905 m. gruodžio 4-5 d.) sušaukimo iniciatorių, davė suvažiavimo organizacijai komitetą. Parašė memorandumą, kuriame Lietuva buvo reikalaujama visiškų kultūrinės ir politinės autonomijos. Memorandumas, išsiųstas Rusijos ministrui pirmininkui grafui Witte ir išspausdintas Rusijos vyriausybės laikraštyje „Pravitelstvennyj vestnik“, susilaukė didžiulio atgarsio.

Ypač svarbios ir vaisingos buvo dr. J. Basanavičiaus pastangos sukurti lietuvišką mokslinę veiklos židinį, kuris bent iš dalies kompensuotų aukštosios mokyklos nebuvimą krašte ir sutelktų lietuvių inteligentus. Nors apie tokio mokslo židinio steigimą buvo galvoja jau *Aušros* laikais, svajonės buvo realizuotos tik 1907 m. balandžio 4 d., įkūrus Lietuvių mokslo draugiją (LMD). Pirmosios LMD valdybos pirmininku buvo išrinktas dr. J. Basanavičius, šias pareigas ėjęs iki pat savo mirties. LMD programoje buvo numatyta tirti lietuvių kalbą ir tarmes, rinkti dainas ir jų melodijas, faktas, priežodžius, pasakas, paskirti etnografinę medžiagą, plėtoti antropologinius, archeologinius, archeografinius ir istorinius tyrinėjimus. Prie draugijos buvo įkurta biblioteka, archyvas ir muziejus. Bibliotekai dr. J. Basanavičius padovanojo 4,000 tomų, archyvui paaukojo visus savo ir turimus kitų rašytojų rankraščius, dokumentus, savo surinktų pasakų, dainų, padavimų ir patarlių rinkinį, laikraščius. Muziejui pagrinda padėjo taip pat dr. J. Basanavičius, padovanodamas visą savo archeologinių kasinėjimų medžiagą bei iškaseną ir numizmatikos rinkinį, kurį sudarė 2,000 monetų.

1907 m. Lietuvių mokslo draugija pradėjo leisti pirmąjį periodinį mokslo žurnalą *Lietuvių tauta*, nuo 1908 m. ta-

pusį oficialiu LMD leidiniu. Nuo pirmojo numerio iki pat 1926 metų jį redagavo dr. J. Basanavičius. *Lietuvių tauta* buvo paskelbta apie 100 mokslinių studijų ir referatų.

Kadangi vienas LMD tikslų buvo ne tik rūpintis mokslo reikalais, bet ir ugdymu, 1909 metais buvo sudaryta Vadovėlių leidimo komisija, į kurią įėjo ir dr. J. Basanavičius. Ši komisija, vėliau papildyta naujais nariais, nuveikė didžiulį darbą išleidama per šimtą lietuviškų vadovėlių mokykloms.

Lietuvių mokslo draugijos — Lietuvos mokslų akademijos pirmtakės — sukūrimas ir veikla — vienas reikšmingiausių dr. J. Basanavičiaus nuveiktų darbų. Nemažai žymiesnių lietuvių profesorių, mokslo žmonių, politikų ar šiaip šviesuolių, vėliau nepriklausomoje Lietuvoje užėmusių svarbius valstybinius postus ar vadovavusių universitetų katedroms, buvo Lietuvių mokslo draugijos auklėtiniai.

Dr. J. Basanavičiaus veiklos barai labai platūs ir įvairūs. Jis dalyvavo įvairių draugijų veikloje, bendradarbiavo spaudididžiulio atgarsio. Dr. J. Basanavičiaus veiklos barai labai platūs ir įvairūs. Jis dalyvavo įvairių draugijų veikloje, bendradarbiavo spaudididžiulio atgarsio.

Dr. Jono Basanavičiaus gimtasis namas Ozkabaliuose.

vičius — aktyvus Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti narys, našlaičių globėjas. Visa ši įvairialypė veikla — šalia nuoseklos ir nenuilstamos kovos už lietuvių tautos ir kalbos teises, Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.

1917 m. rugsėjo 18-22 d. dr. J. Basanavičiaus ir jo bendražygių pastangomis buvo sušaukta Lietuvių konferencija. Konferencijos garbės pirmininkas dr. J. Basanavičius buvo išrinktas į 20-ies asmenų Lietuvos tarybą. 1918 metų vasario 16 dieną, susirinkus visiems Lietuvos tarybos nariams, dr. J. Basanavičius perskaitė ir pirmasis pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Akta, tuo apvainikuodamas viso savo gyvenimo svajones ir sumanymus.

Gausus dr. J. Basanavičiaus literatūrinis palikimas. Vertingiausia jo dalis — paties J. Basanavičiaus sudaryti ir išleisti lietuvių tautosakos rinkiniai: *Lietuviškos pasakos* (2 daly, 1898-1902 m.), *Ožka-*

balių dainos (2 tomai, 1902 m.), *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei vėlinių* (1903 m.), *Lietuviškos pasakos įvairios* (4 daly, 1903-1905 m.). Be to, dr. J. Basanavičius yra parašęs apie 40 studijų ir apie 140 straipsnių iš lietuvių ir bulgarų istorijos, archeologijos, kultūros istorijos, etnografijos, kalbotyros, folkloristikos, sanitarijos.

Dr. Jonas Basanavičius — XIX a. atgimstančios lietuvių tautos dvasios reiškėjas, mokslininkas, lietuviybės darbininkas, visą savo gyvenimą bei darbų paskyręs gimtajam kraštui, savo tautai ir tuo nusipelnęs jos meilės. Dr. Jonas Basanavičius tapo lietuvių tautos vienybės simboliu, nes, anot J. Tumo-Vaižganto, „jo dievaitė buvo Lietuva“.

Vilniuje, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, atidaryta didelė paroda, surengta mokslinė konferencija, skirta J. Basanavičiaus gimimo 150-ioms metinėms.

Aldona Bieliūnienė

Iš dr. Jono Basanavičiaus raštų

Apie obuolį lietuvių dainose, pasakose ir vestuvių apeigose

1880 metais pasirodžius Kazaniuje kun. Antano Juškos „Svotbinei rėdai veliuniečių lietuvių“, Berlyno universiteto profesorius Al. Briukneris, ją recenzuodamas, pripažino, kad lietuvių dabar turi tokį platų savo vestuvių aprašymą, kokio neturi slavai ir kitos tautos. Tačiau reikia pastebėti, kad šitas Juškos aprašymas toli gražu nepilnas: jame mes dar nerandame paminėto vieno kito patarčio, prie lietuvių vestuvių priderancio, vienur kitur dar užtikrinamo. Kaipgi vieniems kitiems vestuvių patarčiams per ilgus šimtus metų persikeitus arba dargi visiškai išnykus, tik kalboje, dainose ir pasakose dar iki šiai dienai yra likę kai kurie žodžiai ir išsireiškimai jiems pažymėti, bet, apieigoms žuvus, ir tie patys žodžiai jau neaiškūs tapo ir dažnai jau negalima susekti, kaip jiems atsirasti galėta. Prie tokių ne lengvai susekamos reikšmės išsitarimų priguli pirmoje vietoje, pav., „vesti pačią“, iškelti už vyro“, bet apie tai kitur bus kalbėta.

Lietuvių vestuvių rėdoje tarp kitų dalykų toli simboliai žaidžia gana žymią rolę. Pradėsim kad ir nuo piršlybų. Piršlys su jaunikiu, atėjo pas

mergą, atsineša alvę vyno arba midaus, kurį su jaunosios tėvais išgeria. Jeigu jaunikis pasirodytų netinkamas ir jeigu merga nenori už jaunikio tekėti, tai jos tėvai pripildo tą pat alvę gėralu, kas ir yra ženklas, kad piršlys su vedžiu gali sau jau atgalios joti. Kitur Lietuvoje — ko pas Jušką neminėta — jaunikui, kurio merga nenori, duodama virkščių vainikas.

Rūtų kvietka ir rūtų vainikas, kaip simbolai, vestuvių apeigose turi ypatingą reikšmę. Taip, „sanderybas“ aprašydamas, A. Juška sako, kad merga — nuotaka, ji sudėra su jaunikiu, įduoda jam rūtų kvietką, idėta į drobės stuomenį arba skepetą, parnešti būsimajai anytai ženklą to, kad ketinanti tekėti. Piršliui su mergos motina sanderybas dėlei kraičio atlikus, motina atneša jaunikui baltoje skepetoje įvyniotą jaunosios žiedą su žiupsniu rūtų ženklą dukteries nekaltybės, kurią ji auginus ir saugojus nuo viso pikto. Per „žiedynas“ jaunoji duoda jaunajam rūtų kvietką, kurių koteliai suvynioti baltoje skarelėje; jaunikis priėmęs, išvyturavęs rūtą, užsikia už žipono ant krūtinės, skarelę sau užlaiko, o nuo savo piršto nuovė

žiedą duoda nuotakai. Ant „sumainos“ nuotaka duoda jaunikui savo žiedą ir ant piršto jam užmauna, potam tuoj pasibučiuoja. Prieš vinčių dar namie, visiems besėdint už skomios, atsistojęs ties nuotaka vedžio pabrulis arba piršlys, laikydamas ant lėkštės rūtų vainiką nuo jaunojo ir kalbėdamas pritaikintą tam ypatingą bylą, arba žosmę, paduoda jį nuotakai ženklan mergystos nekaltybės ir doros.

Ne menkesnės rolės, kaip rūtų, žaista gilioje senovėje vestuvių apeigose ir obuolio, kurio vartojimą Juškos *Svotbos rėdoje* nerandame minėta, bet apie kurį dar dainose ir pasakose yra gana daug atminimų likę.

Berlyno antropologų draugijoje liepos 17 d. 1909 metų baronas fon Rickenšteinas paskaitoje „Anschauungen der Natur und Kulturvolker uber den Kausalzusammenhang zwischen Geschlechtsverkehr und Empfaengnis in deren Glauben und deren Gebräuchen“ tarp kito ko parodė, kad pas kai kurias tautas obuoliai yra vaisingumo simbolis. Kaip vaisingumo simbolis obuolys buvęs dar gilioje senovėje, aplamai imant, laikomas meilės ir jaunystės ženklas, kas matoma ir iš graikų mitologijos, kur pasakojama, kad deivė Hera, ištekdama už Dzevo (Zeų), gavusi iš žemės deivės Gajos, vestuvių dovanų Hesperidų aukso obuolį, todėl jį vėliau kaip moterystės ryšių ir gimdymo globėją garbinama, dailėje buvo išreiškiama laikanti vienoje rankoje obuolį, kaip meilės ir vaisingumo simbolį, kitoje — skeptrą. Anot tų pat graikų mitiškųjų pasakų, trakų dievaitis Dionizias, kursai įvedęs ir įvaisinęs vynmedžius vyni daryti, pagaminęs ir obuolius ir jų deivei Afroditei dovanojęs. Šitoji davus tris aukso obuolius Hipomeniui, kad jis, eidamas lenktynių su aikiąja Atalante, laiks nuo laiko po vieną žemyn metytų, nes tik tokiu būdu ją galima būtų pergalėti, kadangi ji buvus davusi žodį tik už to iškelti, kursai jų pralenktų. Trojanų karaliaus Peramo (Priamo) sūnus, dailusis Paris, ganydamas Idos kalnyne pas Gargarą savo tėvo bandą, gavęs iš Dzevo aukso obuolį, kurį reikėję išteikti tai labiau jam patinkančiai šių trijų deivių: Herai, Atėnai ar Afroditei, kurios buvo susiginčijusios dėlei grožybės: katra jų gražiausia. Paris atidavė obuolį Afroditei, pripažindamas tokiu būdu jai pirmenybę ir už tai gavęs iš jos prižadėjimą, kad jam būsimanti duota gražiausia to laiko moteriškė, būtent Lakedemonų karaliaus Menelėjaus pati Elena, kurią jis todėl su deivės pagalba, Spartoje karaliaus namuose apsibankodamas, pavogęs ir išsibaleno.

Šitą Parį, laikantį rankoje obuolį, regime ant senovės piešinių išreikštą, o scena trijų deivių drauge su Parisu, kaip jis paduoda obuolį Afroditei, buvo įvairių dailininkų ir įvairiais laikais piešiama. Dirstelkime dabar į tas gilios senovės įvairių tautų skulptūras, kuriose mes tą obuolį, regis, vestuvių scenose išreikštą, randame. Taip, pav., egiptėnų faraono Amenofio IV (1392-1374 m. Kristui negimus) pati akmens skulptūroje (dabar Berlyno muziejuje) kairėje rankoje pakėlus gėles, dešinėje — kokius vaisius (obuolius?) laiko. Senovės gėtų (Kheta) krašte Maž. Azijoje pas Bogazkioi ant uolos šono matome reljefiškai išreikštą susitikimo sceną tarp vyro (karaliaus) su aukšta kepure ant

galvos, kursai dešinėje atkištoje skeptrą, kairėje — gėlę laiko, o prieš jį žengianti moteriškė su aukšta pakalke ant galvos atkištoje dešinėje taipogi gėlę laiko. Ant kitų tų pat gėtų monumentų regime ir obuolį išreikštą. Taip, pav., ant vieno reljefo matome dvi moteriškas, laikydamos rankoje obuolį, sėdi prie stalo, kurio priešais stovi vyras, laikas rankoje kokį paukštį (karvelį). Vienaime lukų (likų) kape pas Ksantą matome ant sienos išreikštą sėdintį vyrą duodant obuolį stovintčiai prie jo moteriškai, kuri rankoje, rodos, karvelį laiko.

Taip toli siekia seniausios žinios apie obuolio vartojimą vestuvių apeigose ir apie jo reikšmę moterystėje pas graikus ir trakiškuosius trojanus ir k.

***
Apie tokį obuolio vartojimą yra likę atminimų įvairių tautų — tarp jų ir lietuvių — pasakose.

Dabar pažiūrėkime, ką lietuvių dainos ir pasakos dar žino apie obuolio vartojimą ir jo reikšmę vestuvių apeigose. Pradėkime nuo dainų.

Pirmučiausia reikia patėmyti, kad dainose „bernuželis“ yra palyginamas su „darželyj diemedėliu“, „sode obuolėliu“. Bernelis vadina savo mergelę „aukso obuolėliu“. Dainose berneliai vaikštoja po savo obuolių sodą, mergelės po rūtų darželį. Toliau vienoje dzūkų gervėtiečių (Vilniaus gub.) dainoje mergelė sako, kad jeigu ji žinotų, kad tėvelis žada ją už seno vyro leisti, kurio ji nemylėjo, tai ji jį už durų pasitiktų, už pečiaus sodintų, dūmais traktavotų, kačerga vitotų. Ji tam seniui patalėlį klotų „tris rėdelius“ akmenėlių, o ketvirtą aršketėlių, ji tą senį, per laukelį lydėdama, akmenėliais svaitydų, šuneliais užleistų, o apie jaunąjį bernelį jį dainuoja:

Cykiai, cykiai Nemunėlis teka,
Nocykiausia man motulė

Kad aš žinočiau, kam ana
man šaukia,
Gal jau žada ažu jauno

Aš tų jaunų seniai pamylėjau,
Seniai pamylėjau, aš vartų
pascikau,
Aš vartų pascikau, aš stalo
sodzinau,
Aš stalo sodzinau, medum
traktavojau,
Aš tam jaunui patalėlį klojau:
Trys rėdeliai paduškėlių,
E ketvirtas pėrynėlių,
Aš tų jaunų per dvarelį

leidjau,
Per dvarelį leidjau, obuolėliais
svaiddjau,
Obuolėliais svaiddjau, žiedėlių
paleiddjau.
Lialumo vyno, žiedėlių
paleiddjau.

Dar kitame šitaip dainuojama:

Srauniai, srauniai Nemunėlis
teka,
Dėl to srauniai, kad už jauno
eina.

Kad už jauno, jauną tai
myleisiu,
Už stalelio prie šalie sėdėsiu
Per girėlę brolelius samdysiu.

Aš nusiskinsiu du obuolaičius
Ir nusisysdinsiu savo mergaitę:
Nė patsai nešiu, nė kitam duosiu,
Pietų vėjačiu aš nepusdinsiu.

Vienoje dainoje mergelė, ramindama bernelį, kad jos motina Nukelta į 4 psl.

Leidiniai

Knyga apie poezijos esmę

Prof. Viktorija Daujotytė

Literatūros tyrinėtojas, Vilniaus universiteto profesorės Viktorijos Daujotytės naujos knygos pasirodymas dažnai tampa neiliniu įvykiu, staigmena Lietuvos literatūriniam gyvenime. Ji parašė pirmąją lietuvių literatūrologijoje lyrikos teorijos knygą *Lyrikos teorijos pradmenys*. Atkreipė dėmesį net kelios V. Daujotytės knygos moters-kūrėjos fenomeno tema. Tai *Šatrijos Raganos pasaulyje. Moters dalis ir dalis*, įdomiai, savitai parašytos knygos apie Salomėją Nėrį, Janiną Degutytę. Vargu, ar rasime kitą literatūros tyrinėtoją, kuri taip įtaigiai nagrinėtų kalbą, kaip literatūros prozaiką. Profesorės kūriniuose pasireiškia eseištinis rašymo stilius. Tai būdinga ir paskutinei, Rašytojų sąjungos leidyklos neseiniai išleistai, V. Daujotytės knygai *Esė apie poeziją ir esmę*.

Rašytojų klube surengtame šios knygos pristatyme prof. V. Daujotytės mokinė, literatūros tyrinėtoja Audinga Peluritytė šią knygą lygino su kitu autorės veikalu *Tekstas ir kūrinys* (tekstu Lietuvoje vadinamas išspausdintas, parašytas arba žodinės formos kūrinys bei jo dalis). Pastarojoje knygoje leidžiamasi gilyn — iš rašymo (teksto) — į kūrinį, o *Esė apie poeziją ir esmę* — atvirkščiai — iš kūrinio į tekstą.

Prelegentė paaiškino, kad *esimas* — tai pati gyvenimo esmė, esinys, esencija. Literatūriniam rašinyje — tai atsiveriantis gilus gyvenimo kūriny, pasirodantis per žodžius, bet susidedantis ne vien iš žodžių, o veikiausiai iš jų sąsaskambio.

A. Peluritytės nuomone, *Esė apie poeziją ir esmę* iš tikrųjų yra daugiau negu esė apie poeziją. Poezija V. Daujotytei yra tik viena ryškesnių tokio esimo arba esmės pasirodymo būdų. Kaip ir garsūs mūsų tautietis lingvistas ir semiotikas Algirdas Julius Greimas, taip ir knygos *Esė apie poeziją ir esmę* autorė kalbą suprantą plačiau — meno kalbą yra daugiau negu žodžiai — jie turi galią ženklinėti ir nurodyti neapčiuopiamą sąsaskambių ir blyksnių esmę, žymėti blyksnio pradžią. Todėl, pasak A. Peluritytės, i poezijos ir esimo (esmės) lauką V. Daujotytė savo knygoje priėmė ne tik prozos (J. Aputis, P. Cvirka), bet ir dailės (J. Čiočytė), muzikos (O. Narbutaitė), net meninės fotografijos (Algimantas Kunčius) kūrinius, jų nagrinėjimus. Visus juos vienija meno kalbos ypatybė — daugiau nurodyti ir ženklinėti, negu reikšti ir pasakyti. Reikšmė, kaip ir sakymas, V. Daujotytei yra „labiau sekimas,ėjimas pasakui per gilų sniegą, taikant i prāntinias pėdas ir savo pėdasaką paliekant kitam“. Tačiau tai nereiškia, kad tos reikšmės kaip ir nėra. Reikšmė, pasak V. Daujotytės, jau glūdi pačiame gyvenime, ji reikia tik iškelti, išryškinti.

Kaip ir kitose savo knygoose, taip ir pastarojoje, V. Daujotytė poezijos kūrinius vertina iš jų kalbinių struktūrų, iš sąsaskambių. A. Peluritytė sakė, kad poezijos kūrinio balso, balsių, sąsaskambių girdėjimas V. Daujotytės raštuose yra unikalus ir kaip tik tai jis išveda i kūrinio tyrinėjimo keklia. Per balsą ir sąsaskambius knygoje susikalbama ne tik su laiko patikrintais lietuvių poezijos klasikais, šulais — Mai-

roniu, J. Aistiu, Salomėja Nėrim, Just. Marcinkevičium, V. P. Blože, S. Geda, bet ir su naujaisiais pasireiškimais — A. Kalanavičiaus, A. Martėno, G. Grajausko poezija.

Naująją V. Daujotytės esė knygą palankiai įvertino kitas literatūros tyrinėtojas Regimantas Tamošaitis, literatūros kritikas Valentinas Sven-tickas.

Pati autorė V. Daujotytė pasakė, jog paskatą parašyti šią knygą davęs rašytojas R. Gra-nauskas, paraginęs ją papras-tai, aiškiai parašyti apie poe-ziją.

Atsakydama i pateiktus klausimus, V. Daujotytė, be kita ko, paaiškino, kad kny-gos pabaigoje sudėtos jos trumpos mintys apie poeziją atsirado iš jos nepavykusių straipsnių, išbraukus, atme-tus viską, tepaliekant geres-nes vietas ar pastraipas. Jas autorė pavadino trumpiniais. Dalį jų knygos sutiktuose rašikiai perskaitė aktorė Kari-na Metrikytė. Tuos jos skaity-tus trumpinius siūlome *Drau-go* šeštadienio priedo skaity-tojams, besidomintiems lite-ratūra, poezija.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

Menas yra tobulas liūdesys

Kadaise man gyva buvo mintis apie tobulą eilėraščių. Mintis gera, tik nereikėjo tokių eilėraščių rasti. Jų negali būti. Algirdą Julijų Greimą, parašiusį studiją *Apie netobulumą*, nustebino žinia, kad yra Levo Karsavino darbas *Apie tobulumą*. Netobulumas ir tobulybė siekia būti mastomi kartu. „Tobulybė yra visa ko, kas yra, buvo, bus ar gali būti, pilnatis. Nėra nieko, kas nebūtų tobulybėje“, — sako Karsavinas.

Dabar galvoju, kad atski-ro eilėraščio tobulumas yra tik galima pilnatis, o gal tiksliau — buvimas jos akivaizdoje. Netobulumas yra fonas, kuriame tik ir gali įsirašyti tobulumo dygsniai — raštas.

Snaigė, nekrentanti ant ran-kos. Akimirkai — tobula. Iš-nykstanti. Tobulumas yra at-sikiras. Vienas, vienišas.

Daug tobulų snaigių yra tik sniegas.

***

P.S. *Debesų arka* (2000) — paskutinė Juditos Vaičiūnai-tės knyga, balta, švytinti, taip apšviečia ir ankstesnę jos poe-ziją. Sustiprina šventumo įspūdį. Kaip boties patirtį, ku-ri surenkama, sutelkiama, su-lydoma i poetinio vaizdo kris-talus. Paslaptis tampa aiški-nanti. Bet reikia laiko, nors nedidelio tarpo, kad būtų gali-ma pradėti mąstyti apie *De-besų arką*, šviesiąją, aukštąją boties metaforą.

***

„Mes esam šalis, kuri turi poeziją“, — laikau šiuos Sigito Gedos žodžius labai svarbiais, pratesiančiais Praną Vaičaitį; dar daugiau — aiškinančiais

moralinę tautos dimensiją. Lietuva yra šalis, kuri *tebeturi* poeziją, — vadinasi, šalis, te-besprendžianti svarbiausią boties užduotį — prasmės užduotį.

Poezija trukdo žmogaus prasmei verst tik tikslais — priemonėmis, naudos instru-mentais. Poezija trukdo visuotinei dvasios melioracijai.

Kaip labai dideli akmenys. Arba labai seni medžiai.

***

Eilėraštis yra sakymo skonis burnoje, visame kūne. Sakymo kristalo — sakinio jaumas. Pasakyti taip, kad sakiny-s igtų vidinę konfigūraciją, iš silankstyti i pagal prigimto kraštovaizdžio linijas. Kilda-mas, leidamasis kalneliais, pakalnėm, įsibrėždamas gat-vėmis, keliais, takeliais, išsi-skaldamais vandenys. Pa-grindinį būsimo eilėraščio sa-kinį parašo prigimtas krašto vaizdis. Nesvarbu, kaimo ar miesto, Kraštovaizdyje glūdi kultūros tradicija. Sakiny-s į atgaivina, grąžina i kalbą, kur j pirmiausia yra išsikrista-lizavusi.

Kristalas auga taip, lyg būtų gyvas. Ir eilėraštis — lyg būtų gyvas. Iš pagrindinio sakinio atsišakoja šalutiniai. Ritmo rėmuose įsitvirtina įterpiniai, išsidėsto pauzės, pulso vaid-menį prisiima sąsaskambiai.

Burna yra paskutinė eilė-raščio erdvė.

Čia atsiranda balsas.

***

Menas yra tobulas liūdesys dėl šio netobulo pasaulio.

Viktorija Daujotytė

Apie obuolius tautosakoje

Atkelta iš 3 psl.

tina dar neleidianti tekėti ši rudenėli, sako:

*Kiek yr sode obelių,
Ant obelių obuolių,
Kuo gražiausį pasiskinsiu,
Tą sau palaikysiu.*

Kitoje dainoje bernelis, vi-liodamas mergelę, sako.

*Sunkių darbėlių nedirbs,
Nė kalne rugėlių nepiausi,
Tik po sodelį vaikščiosi,
Gražius obuolius rankiosi.*

Mergelė ketina vyninės obe-lies prisiskinti obuolių, nusiųsti juos Ragainės vysku-pui, kad pripirštų jai bernelį meilingai; tą pat žada padaryti ir bernelis, kurs už obuolius gavo iš Ragainės vyskupo „mergelę mylimą“.

Jei jaunikis su merga mer-gaujasi, tai Prūsų Lietuvoje vadinama „obuoliauti“. Dabar kreipkimės i pasakas.

Vienoje apie Daukšius, Kal-varijos paviete, užrašytoje pa-sakoje tulas ponas klausia savo dukters, ar norėtų tekėti už vyro; ji atsako: „Noriu.“ — „Tai kokį imsi?“ — „Na tai aš katram paduosiu obuolį, tai mano bus.“ Kitą dieną su-šaukė tėvas visus tarnus. Ji perėjo, perėjo per visus, nera-do ir nedavė nė vienam obu-lio. Antrą dieną vėl sušaukė visus kaimo vyrus nuo ma-žiausio iki didžiausio, bet toj merga vėl nerado tinkamo vyro ir nedavė obuolio. Tėvas užpykęs trečią dieną vėl su-šaukė visus vyrus, o ta mer-ga, vėl perėjus per visus, nera-do kio nors norėjo, ir nedavė net nė vienam obuolio. Grįždama kambarin, pamatė virėją, kur-sai, turėdamas aukšnius plaukus, buvo galvą įvairiais skarmalais apsukęs ir dvare tarnavo, jam tą obuolį padavė, ir jis ją vedė.

Vienas karalius turėjęs tris dukteris, kurios buvo visos metuose. Norėdamas jas iš-leisti už vyro, jis davęs pada-ryti visoms trim po aukso obuolį.

***

Kokios rolės senovėje obu-lio žaista vestuvių apeigose, galima dar matyti ir iš mi-tiškųjų pasakų. Vienoje apie žvejį, kurs i dangųėjo ir pake-lui įvairius daiktus, gyvulius ir žmones sutiko, tarp kito ko

užėjus ir dvi mergi, kurie dvi obuolių varžės. Kaip jis jiedvi palabines buvo ir apie savo ke-lionę papasakojęs, tai jiedvi ji meldė, kad jis poną dievą pa-klaustų, kaip ilgai jiedvi dar obuoliu turėsią varžytis. Jis tai ir prižadėjo daryti, ir jam apie jas paklausus, dievas at-sakęs: „Jiedvi kitąsyk vedį vieną varžės, o kaip negalėjo niekaip igtį, tai jiedvi tą žmogų apdavė, ir jis turėjo nu-mirti, už tai jiedvi tą obuolį varžės ir varžysis.“ Žmogus, pakviestas tokio senelio (die-vo) i vaišes, įdomas pakeliui randa mėtojavantis įvairius žmones, tarp kitų ir dvi mergi, kuridvi vienai kitai vis metė aukso obuolį, bet nė vieni, nė kitai tas obuolys buvo nereika-lingas. Po vaišių tame senelio dvare, užklausus jam, ką tas žmogus pakeliui matęs, ir šiam pradėjus pasakoti, sene-lis ėmęs aiškinti matytų žmo-nių kankynes ir tarp kitų pa-sakęs, kad tos mergos, kurios metė aukso obuolį, gyvos bū-damos, varžėsi vienu jaunikiu.

Dar yra kitų pasakų, ku-riose minėta obuoliai, su ku-riais surišta kokia tai stebuk-linga jėga. Taip, pav., vienoje, Plynių kaime, Daukšių par., Kalvarijos pav., užrašytoje, pasakojama apie tris kara-liaus sūnus, kurių vienas buvo pirkęs kaurą, ant kurio už-sistojus tuojau galima buvę nueiti, kur nori; antras — žiūroną, per kurį kur tik pa-mišliji, gali matyti, ir trečias brolis, jauniausias, pirkęs tokį obuolį, kurį ligoniai ir labiau-siai sergančiam tik prikišus tuojau pasveikęs. Kitoje pasa-koje, Žvirblių k., Ramygalos val., Panevėžio pav., užrašy-toje, kalbama apie vieną ka-raliaus dukterį, kuri, kariuo-menėje tarnaudama, išsimylė-jusi i vieną kareivį, kurį vedus patyrė, kad ir ji esanti merga. Šitos neapkęsdama ir norė-dama ją nužudyti, ji siunčia ją pas tokį „čerauninką“ skolos atimtų; jai begrižtant iš ten, tekę jai užvažiuoti i tokią gryčią ant vištos kojos ir joje rasti bobutę, pas kurią per-nakvojus, ji iš jos gavo obuolį. Duodama obuolį, bobutė pa-sakius: „Mesk tą obuolį ir sa-tiškųjų pasakų. Vienoje apie žvejį, kurs i dangųėjo ir pake-lui įvairius daiktus, gyvulius ir žmones sutiko, tarp kito ko

miesto asfalto vaikai, persikė-lė gyventi toli nuo Vilniaus i šią apleistą sodybą, kurią su-daro didžiulis kaimiškas na-mas ir milžiniškas senas ma-lūnas, kurio daugiau niekas nebenaudoja. Šalia namų teka „nuosavas“ upelis. Tame vi-enkiemyje keramikoje speciali-zuojantys menininkai gyvena visiškoje ramybėje. Nuo idėjos gimimo, suformavimo iki ke-rinčio dažymo ir deginimo nuosavose krosnyse. Ir jų vi-siškai nevargina kasdien i ar-timiausią mokyklą apie pen-kiolika kilometrų važioti vai-kus.

Negaliu praleisti bei užbaig-ti savo pasakojimo, nepami-nėjęs dar vienos istorijos. Idė-miai klausiau tylią baladę apie vieną drąsą ir labai sve-tingą našlaitę, kai šalia mūsų tylią ramybę dvelkė išsibarstę vienkiemiai bei namai, kaip žinoma, prie antro pagal dydį ežero, besidriekiančio iki pat seno apleisto miesto griuvėsių. Ji vadinasi Skaistė, nuo pat pirmojo mūsų susitikimo iš jos kalbos, jos plačiai atvertų akių blyksnių kažkokia džiaugs-minga viltis ir nors šioje vie-tovėje vėjas tyliai švilpia, jis vis tiek yra stipriausias iš vi-

toje, Riečių k., Daukšių par., Kalvarijos par., Kalvarijos pav., užrašytoje, pasakojama apie vieną vaikną, kurs, eida-mas giria, radęs obuolį su gražiais dideliais obuoliais, kurių nusiskynęs vieną, kaip tik suvalgęs, ir užaugęs jam ant kaktos didelis ragas. Eina vaikas nusiminęs per girią, o ragas kabinasi už medžių šakų. Jam besibeldžiant per girią, atsitikę rasti kitą obelį, bet ant šito medžio buvę maži nuskurdę obuolėliai. Nusiskynęs ir šitų vieną suvalgė — ir nukrito ragas. Dabar jis, pri-siskynęs mažųjų obuolių pil-nus kišenių, o gražių tik du pasiėmęs, nuėjo pas karaliaus palocių, o kadangi obuoliai la-bai skaniai kvepėjo, tai kara-laitės virėja atėjus nusipirko porą mažųjų obuolukų ir su-valgius tapo labai graži. Kara-laitė patėmė, kad jos tar-naitė tokia graži, ir sužinojus, kad tai nuo tų obuolių tokia stoji, užsimanė taipogi iš to vaikino obuolių nusipirkti, bet jai tas vaikas pakišęs par-davė tuodu, nuo kurių ragai užauga. Karalaitei suvalgius vieną obuolį, ūmai užaugo di-delis ragas, kad per duris ne-galėjus įeiti; suvalgius kitą — užaugęs dar kitas ragas. Ka-ralui sušaukus visus dakta-rus, kad nuimtų tuos ragus, nepasisekė nuimti, tadą jis pa-garsinęs, kad, kas nuims tuos jos ragus, galėsią ją vesti. Tuo-met tas vaikas davęs kitų obuolių jai suvalgyti — ragai nukrito, ir jis tą karalaite vė-dęs.

Tame pat Riečių kaime užrašytoje pasakoje sakoma apie vieną žmogų, kurs, su pačia persiskirdamas, gavęs iš jos sidabrinį obuoluką. Eida-mas keliuonėn, įsiai paleidęs tą obuoluką risti. Obuolukas ri-tėsis pagal jo eiseną, ir kaip jis užsimanydavęs valgyti, sustodavęs, o pavalgius vėl risdavėsis. Tokiu būdu 8 sa-vaits keliavus, obuolukas, prisirites prie gražaus dvoro, išnyko, o tame dvare žmogus radęs dvi graži mergi.

Priderancioje prie senovės lietuvių mitologijos pasakose kalbama apie tai, kad ant aukšto kalno pas senelio dievo grytelės duris prirakintu du žalčiū ritinėje aukso obuolį. Vienoje pasakoje, T. Augusti-navičiūtės Litkūnuose, Rozali-mo par., Panevėžio pav., už-rašytoje, dievas varguoliu žmogaus 9 metų dukrelę, dan-gun pasiėmęs, davęs jai aukso obuolį „ridinėti“. Senelis (die-vas) savo krikštų sūnui palik-ęs aukso obuoluką pažaišti, iš kurio vėliau, ji numetus, iššokęs žirgas su aukso plau-kais, su deimanto karčiais.

Jonas Basanavičius. Rinktiniai
raštai. Vilnius. 1970

sų kitų garsų.

Vieną vakarą, jau daug lai-ko nuo to praėjo, jos tėvas su savo valtele negrižo iš žvejy-bos. Ir taip iki šių dienų nėra nė pėdsako, nei jokio ženkl-o apie juos. Tuo tarpu kaime visi raudėjo ir jo gailėjo, ji tik nubraukė ašarą ir sau bei ki-tiems drąsiai kalbėjo, kad jos tėvas su savo valtele nuplaukė mėnesienos taku tiesiai ten pas jos motiną. O jos mama, kaip žmonės sako, tik ją pa-gimdžiusi, numirė.

Ir štai, nors ir praėjo tiek dienų ir mėnesių, o aš ją vis dar regiu ilgakase bei švie-siaplaukė, ji tiesi bei lyg stir-na meiliai baikšti i šaltą ežerą mėto praėjusį pavasarį supin-tus gelių vainikėlius. O gal aš tiesiog regiu pačią Lietuvą, bundančią ankstyvą ir dar užpustytą pavasarį, vis labiau savitą ir savarankišką, tie-siančią rankas i geresnę atei-tį.

Verta pragyventi žiemą...

Atkelta iš 1 psl.

Tik nedaugelis sugebėjo pabėgti i užsienį, o kai kurie, kaimuose versdamiesi paprasčiausiu ūkininkavimu dešimt-mečiais slaptai atliko šventikų pareigas. Buvo ir tokių atvejų, kai po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo iš visur staiga atsirado daug senukų, tvirtinusių, kad jie — šventi-kai ir tai išdriso pasakyti tik po penkiasdešimties metų ty-lėjimo. Nemažai buvo ir tokių, kurie buvo pašalinti bei iš-tremti i amžiną Sibiro žiemą, kur ir baigė savo gyvenimą. Būtent taip atsitiko ir pasku-tiniam Lietuvos pranciškonui broliui Augustinui. Sakyda-mas paskutinis, turiu galvoje tai, kad po jo pirmoju pran-ciškonu tapo brolis Benedik-tas, kuris, baigęs architek-tūros studijas, nusprendė stu-dijuoti teologiją, tapo pranciš-konu ir dabar su grupele jau-nų dvasios entuziastų bando atnaujinti savo tautos tikėji-mą ir suburti savo apskrities bendruomenę.

Liudininkai iš Vorkutos

Norėčiau grįžti prie jaudi-nančios kankinio brolio Aug-ustino istorijos. Brolis Bene-diktas, keletui brolių besi-klausant, papasakojo jaudi-nančią ir iki šiol neatskleistą paslaptį apie šią kankinio mirtį žiaurumu pagarsėjusio-je sovietų tremties kolonijoje Vorkutoje. Tik praetais me-tais du, visus šiuos žiauru-mus pergyvenę, liudininkai iš-driso papasakoti tai, kas buvo atsitikę jų akivaizdoje.

Žiaurus pasakojimai apie Vorkutą siaubu nesiskiria nuo patių žiauriausiųjų. Bet man nežinoma, ar kur nors yra aprašyta tokia prievarta per-pildyta mirtis. Buvo 1948-tieji. Tame lageryje, kaip dau-gelyje kitų, buvo gerai gink-luota apsauga, kaip įprasta, teritoriją juosė dygliuota viela, o prie įėjimo per naktį baisiau-siai kaukė išbadėję šunys, su-sirinkę iš artimiausių vieto-nų. Juos laikė tam atvejui, jei kuris lagerio gyventojas staiga sumanytų bėgti. Vieną rytą buvo nuspręsta visus lagerio

kalinius surikiuoti prie išėjimo. Po ilgo dėsimo pasirodė ir pats jo valdytojas. Sujudo kaliniai, nes žinojo, kad, jam pasi-rodžius, galima tikėtis nelai-mių ir kantių. Bet šikart, ro-dos, buvo kitaip. Pasišokinė-damas jis prisiartinio prie ri-kiuotės, atsistojęs savo įprasti-ne poza ir nesitverdamas iš laimės pradėjo mindžiukuoti. Tada sušuko:

— Tegu kalnys Augustinas Dirvelė žengia i priekį!

Vienas kalnys, savo išvaiz-da labiau panašus i šešėlį, nei i gyvą žmogų, žengė du žings-nius i priekį, išsiskirdamas iš rikiuotės. Tai ir buvo šventi-kas brolis Augustinas. Tomis akimirkomis visi stovėjo, iš-įtampus sulaikę kvapą, be-laukdami, kas bus. Visų di-džiam nustebimui valdytojas tęsė savo kalbą. Taigi, apie kalinį Augustiną jis pradėjo berti pagyros žodžius, gyre jo elgesį, jo pažangumą, teigia-mą įtaką kitiems kaliniams, darbštumą.

Ir tada paskelbė, kad „aukš-čiau“ buvo nuspręsta dėl visų šių dorybių jis paleidžiamas i laisvę bei galės grįžti namo ir kad jis pats tuo pasirūpino.

Dar pridūrė, kad ir kitų, jei panašiai elgsis, laukia tokia dalia. Dėl to, tegu kalnys ne-delsiant pasima savo daiktus, trumpai atsisveikina su ge-riausiais draugais ir traukia atgalios, nes artimiausioje sankryžoje jo laukia vežimas.

Visi buvo laimingi, kad bent kas nors iš jų tarpo išsivadavo iš šių prakeiktų kantių, bet tuo pat metu užplūdo abe-jonės, ar tik čia nebūta kokios išdavystės, ar tik jis nepapir-ko valdytojo? Broliui Augusti-nui, rankoje pasiėmusiam menką ryšulėlį, lyg sapnė, lyg realybėje išėjus pro vartus iki jis pasiekė kalvą, visi pavymui mojo. Ir vos tik jis nutolo nuo lagerio apie du šimtus žings-nių ir pradėjo žingsniuoti plynu lauku, valdytojas kažką sušuko prižiūrėtojams, šie vienu akimoku paleido dienų die-nomis dešimtį nešertų šunų, kurie, siaubingai lodami, puo-lė paskui broli Augustiną. O šis nė nemamė slėptis tik su-stojo ir kiek išsitiesė...

Po šio siaubo, įvykusio visų akivaizdoje, kol kiekvienas šuo tempė atplėštą kūno dalį, valdytojas pasakė tik vieną sakini i nuėjo: